

Rodna Gruda

HELENA JANEŽIČ ODKRIVA IN ZBIRA PISNE SLEDI NAŠIH IZSELJENCEV

Edita Žugelj

Objavljeno dne/Published on: 20.04.2016

Avtor članka/Article Author: HELENA JANEŽIČ: FINDING AND COLLECTING THE WRITINGS OF SLOVENIAN EMIGRANTS

Helena Janežič je od leta 2009 vodja Zbirke tiskov Slovencev zunaj Republike Slovenije v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani, njeno profesionalno delovanje pa je bilo tudi že prej delno povezano z izseljenstvom. Precej njenih sorodnikov namreč živi po svetu, zato ji izseljenska tematika nikoli ni bila tuja. Kot nam v pogovoru za Rodno grudo pove Helena, je naloga Narodne in univerzitetne knjižnice (NUK) zbiranje gradiva, ki ga ustvarjajo Slovenci, z namenom ohranjanja in dostopnosti pisne nacionalne kulturne dediščine. Tisto, kar je objavljeno, natisnjeno ali kako drugače publicirano na območju Republike Slovenije, je podvrženo Zakonu o obveznem izvodu publikacij. Vsaka pravna ali fizična oseba, ki izdaja publikacije (založnik, izdajatelj, distributer, samozaložnik) je zavezana štiri oziroma 16 izvodov poslati v NUK.

Ever since 2009, Helena Janežič has been the head of the Collection of Publications by Slovenians living outside the Republic of Slovenia at the National and University Library in Ljubljana. Seeing how many of her relatives live abroad, she has always been familiar with the topic of emigration. It comes as no surprise that her work was already at least partially connected to emigration before she became the head of the collection. that is why it comes as no surprise that her work had already been connected to emigration before she became the head of the aforementioned collection. In the interview for Rodna gruda, Helena told us that the mission of the National and University Library (NUK) is to collect publications written by Slovenians in order to preserve the accessibility of the written national and cultural heritage of Slovenia. Anything that is published or printed in the Republic of Slovenia is subject to the Act on Compulsory Copies of Publications. Any legal or natural person about to publish a publication (publisher, self-publisher or distributor) must send four or sixteen copies of the publication to NUK.

Zbirka tiskov Slovencev zunaj RS in njeno poslanstvo

Drugače pa je s publikacijami, ki jih ustvarjajo Slovenci po svetu. »Najprej jih je treba odkriti, se povezati z avtorji oziroma društvi in jih nato nagovoriti, da nam pošljejo vsaj en izvod,« pripoveduje Helena. »Večina je navdušena in v slovenski hram učenosti z veseljem pošlje nekaj izvodov. Z nekaterimi slovenskimi zamejskimi institucijami imamo sklenjene dogovore o zamenjavi publikacij, saj je njihova sledljivost lažja, kontinuiteta izhajanja pa preglednejša. Ko gradivo prispe, ga je treba obdelati, to pomeni popisati po bibliotekarskih pravilih, pospraviti v skladišče in omogočiti njegovo uporabo v čitalnici oziroma izposojajo na dom.« Pridobivanje gradiva tako predstavlja en del dela v zbirki in je po Heleninih besedah včasih prav »šerlokovsko« oziroma detektivsko. Slovenci smo zelo ustvarjalni, pravi, vsi izseljenci puščajo take in drugačne pisne sledi. Današnji čas je s tega vidika še najbolj problematičen, ker je večina stvari na svetovnem spletu, tam pa se lahko vsebina čez noč izgubi oziroma spremeni.

Kot pravi Helena Janežič, je pomemben del delovanja zbirke predstavljanje gradiva in širjenje zavesti o tem, kaj vse hranijo v njej in posledično dajejo v uporabo, z eno besedo – promocija: »Sem štejem pisanje člankov,

predavanja o Zbirki in njenem gradivu ter razstave. Vsako leto pripravimo vsaj eno, povezano z izseljensko tematiko in pri tem že nekaj let odlično sodelujemo z Uradom Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, saj odprtje povežemo s prireditvijo Dobrodošli doma. Letošnja razstava ima naslov *V objubljeno deželo – Slovenci v ZDA*, poudarek pa bo predvsem na Slovenkah, njihovih (izseljenskih) zgodbah ter njihovi vlogi pri ohranjanju slovenstva čez lužo. Delo v zbirki je izredno zanimivo, ustvarjalno in nikoli dolgočasno.«

Prepovedani D fond

NUK je ena redkih nacionalnih knjižnic (če ne kar edina), ki ima posebno zbirko emigrantske literature. Vanjo se steka vse, kar izide izven Slovenije in je kakor koli povezano s slovenstvom, ni pa nujno, da je v slovenščini, pripoved o zbirki, ki jo vodi, nadaljuje Janežičeva. »Osnovni fond zbirke predstavlja tako imenovani D fond, ki ima zelo zanimivo zgodovino. Nastajati je začel leta 1945 in je povezan s cenzuro, ki sicer, uradno, v SFRJ sploh ni obstajala. Komunistična partija je takoj po prevzemu oblasti odredila 'čiščenje' kulturnih ustanov. Že aprila 1945 je na osvobojenem ozemlju nastal načrt, po katerem naj bi po vojni 'obveljal omejen dostop za nekatere slovenske knjige, ki so izšle po okupaciji in tudi prej, a še prav posebno za vse tujejezične knjige, ki so bile na slovenskem ozemlju v prodaji in so v skladiščih raznih založništev.' V Sloveniji je akcija čiščenja knjižnic in knjigarn potekala zelo na široko. V maju 1945 so začasno prepovedali prodajo vseh knjig, revij in drugih publikacij v vseh knjigarnah na Slovenskem, posebna komisija pa je pripravila sezname prepovedanih knjig. Prvi je iz julija, zadnji, tretji, pa iz novembra 1945. Ta je tudi obveljal in imel priloženo razlago: '... nekatera dela se izločajo zaradi profašistične miselnosti pisca, čeprav bi ta iz njegovih starejših del ne bila še razvidna (Knut Hamsun in dr.), druga pa zaradi vsebine, ki je nasprotna našemu gledanju na poglobljena življenjska vprašanja.'

Ministrstvo ni natančno predpisalo, kaj naj bi z izločenimi deli storile knjigarne in založniške hiše, ljudje pa se spominjajo številnih tovarnjakov, ki so vozili izločene knjige v papirnico Vevče v predelavo. Knjižnicam je ministrstvo s posebno odredbo predpisalo, kako naj hranijo izločena dela ločeno od ostalega gradiva in komu ga smejo izposojati: 'Smejo jih izposojati le v študijske namene; pri tem se mora interesent izkazati z dovoljenjem oblasti. Dovoljenje izdaja le šolska ali prosvetna oblast in prosvetni referent sindikata. Izločitev ne velja za učiteljske knjižnice, ker se načeloma izločujejo knjige le iz takih knjižnic, kjer so knjige dostopne širšim slojem.'

Tako je tudi v NUK začel nastajati skrivnostni fond, ki je dobil ime po lokaciji, kjer se je nahajal, saj je bil sprva shranjen v omari v direktorjevi pisarni (od tod D). Sčasoma je omara postala pretesna, preselili so ga v zamrežen del skladišča in vanj je poleg nekaterih knjig s seznama prišla vsa versko, moralno in politično sporna literatura. Natančnih meril kaj, oziroma kdo sodi v D fond, ni bilo, največkrat pa je bil glavni razlog napačna politična opredelitev avtorja. Teh se v Sloveniji do padca komunizma ni omenjalo, njihova dela so izhajala pri slovenski emigraciji, v domovini pa so bila varno spravljena v tako imenovanih 'bunkerjih' knjižnic.«

Kot pove Helena Janežič, se je v 45 letih v fondu nabralo okrog 700 knjig in 140 naslovov periodike. Uradno so bile v Sloveniji (s prepovedjo v Uradnem listu) prepovedane štiri knjige, v celi Jugoslaviji pa enajst: »Preseneča velik razkorak med uradnimi in dejanskimi prepovedmi, ki se odraža tudi v količini knjig v Nukovem D fondu,« pravi. Štiri uradno prepovedane slovenske knjige so bile: *Slovenija včeraj, danes in jutri* (1967) avtorja Cirila Žebota; *Slovenija 1968 - kam?* (1968) slovenskih izobražencev iz Trsta pod imenom Y; *Nekje je luč* (1975) Vinka Beličiča in *Od Triglava do Andov* (1978) Janeza Hladnika. Prva uradno prepovedana jugoslovanska knjiga je še danes izredno aktualno delo Milovana Djilasa *The new Class* (Novi razred, 1957), v zaprti fond so šle tudi vse njegove kasnejše knjige. »Naj omenim še dela dr. Tineta Debeljaka (tudi njegovi prevodi in dela, ki jih je uredil), Zorka Simčiča, Karla Mauserja, Andreja Kobala, Narteja Velikonje, Franceta Balantiča ... Uradno je bil D fond ustanovljen leta 1978, takrat je zanj prevzela skrb Milica Strgar, prej uslužbenka na ministrstvu za notranje zadeve. Ona ga je po bibliotekarsko uredila in popisala ter tistim, katerim je uporabo odobril ravnatelj NUK, gradivo postregla. Uporabnikov pa ni bilo prav veliko, saj je vsakdo, ki je želel pregledovati D fond, potreboval priporočilno pismo institucije, da ga ta pošilja s študijskimi in raziskovalnimi nameni. Izpolniti je moral tudi obsežen obrazec in seveda je lahko računal s tem, da ga bo potem preverjala in mu sledila UDBA.«

Na »tečaju domoljubja« med Slovenci v Argentini

Helena Janežič je lansko jesen tri tedne preživela v Buenos Airesu, kamor je odšla na povabilo Zedinjene Slovenije, krovne organizacije Slovencev v Argentini. Pot sta ji omogočila tudi matična ustanova NUK in Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu. Helena: »Pri Zedinjeni Sloveniji želijo digitalizirati društveni arhiv in moja naloga je bila pregledati in tehnično oceniti, kakšne so možnosti za izvedbo digitalizacije. Pregledala sem urejenost, ohranjenost in število dokumentov in z veseljem lahko povem, da je Urad digitalizacijo tudi finančno podprl in se bo verjetno začela odvijati že v letošnjem letu. Bila sem gostja slovenske povojne emigracije in njihovih potomcev, sprejem je bil naravnost fantastičen. Ko sem pred odhodom poslušala znanke, ki so že bili med našimi rojaki v Argentini, in navdušeno pripovedovali o domoljubju in srčnosti tamkajšnjih Slovencev, se mi je včasih zazdelo, da pretiravajo. Potem pa sem se sama prepričala in vsak dan znova spoznavala, kaj pravzaprav pomeni živeti slovenstvo. Da se je tam, v daljni deželi treba odločiti za to, da si Slovenec in da je treba vložiti ogromno energije, prostega časa in volje, da to tudi ostaneš. Toliko domoljubja in slovenskega ponosa je na kupu, da kar boli. Najbolj zato, ker ga tu, v naši lepi Sloveniji, skorajda ni več. Vsi tukaj živeči Slovenci bi morali na tečaj domoljubja v Argentino, da bi se vsaj malo zavedli, kaj imamo, pa ne znamo in nočemo (več) ceniti,« pravi raziskovalka.

Helena je stanovala pri dr. Katici Cukjati, predsednici Slovenske kulturne akcije in je bila tako še bolj vključena v skupnost: »Vsak konec tedna so se odvijale prireditve, otroške in mladinske predstave, obletnice domov, gledališke igre – vse v slovenskem jeziku. Najbolj ganljivo je gledati že četrto generacijo slovenskih malčkov, ki še vedno pojejo in deklamirajo v lepi slovenščini. Obiskala sem tudi eno izmed sobotnih osnovnih šol v San Martinu ter Srednješolski tečaj dr. Marka Bajuka, ki ga trenutno obiskuje več kot 120 dijakov. Tudi letos pride 5. letnik na »abiturientski« izlet v Slovenijo.«

Poleg dela v arhivu in spoznavanja življenja v slovenski skupnosti je bila njena naloga tudi zbiranje gradiva za NUK. »Vedno se izkaže za najboljši način, da ljudi osebno nagovoriš in jim razložiš, zakaj od njih želimo gradivo, ki ga mnogi še hranijo na svojih domovih. Odziv je bil dober, nabralo se je lepo število publikacij, ki so izhajale v Argentini, ali pa so jih prinesli s sabo iz begunskih taborišč v Avstriji in Italiji. To je naravnost neprecenljivo z vidika narodove zgodovine. Najbolj pa sem vesela in ponosna, da smo se s hčerkama dr. Tineta Debeljaka, gospo Meto Debeljak Vombergar in gospo Jožejko Debeljak Žakelj dogovorile o prenosu očetove literarne zapuščine v Slovenijo. Ta del v Sloveniji enostavno manjka, saj je bil dr. Debeljak izjemna oseba v kulturni sferi in je imel stike z večino sodobnih slovenskih avtorjev po svetu. Njegov prevajalski, publicistični in uredniški opus je ogromen in verjamem, da se v gradivu, ki prihaja poleti v Slovenijo, skriva veliko literarnih odgovorov naše polpretekle zgodovine,« je vesela Janežičeva.

Izseljenskim avtorjem dati mesto, ki si ga zaslužijo

Kot pove Helena, načrtujejo v prihodnje digitalizirati čim več gradiva z namenom ohranjanja in lažje dostopnosti. »Zbirka hrani nekaj zelo redkih kosov gradiva, ki so zato še toliko bolj dragoceni, taki so na primer begunski tiski. Kar nekaj izseljenskih glasil, ki so danes že vsa izvirno v digitalni obliki, sproti ali z zamikom objavljamo na portalu Digitalne knjižnice Slovenije, kjer so dostopni vsem. Želimo tudi nadaljevati zastavljene cilje – za NUK pridobiti čim več izseljenskega gradiva, saj le tako lahko zagotovimo, da se trajno ohrani. Še naprej želim predstavljati delo Zbirke tiskov Slovencev zunaj RS in njeno izredno zanimivo gradivo skozi zgodbe, objave in razstave. Večina gradiva je bila dolga leta v 'bunkerju', mnogih avtorjev se ni smelo omenjati. Med njimi so vrhunska dela, ki se po času nastanka in kvaliteti lahko mirno postavijo ob bok svetovno znanim avtorjem. Želim jim vrniti oziroma dati mesto, ki si ga že ves čas zaslužijo,« pogovor o svojem delu in poslanstvu zaključila Helena Janežič.

Slovenski motivi so povsod
Z obiska v Argentini

V buenosaireški četrti La Boca
deluje slovenski umetnik Marjan Grum.jpg

V družbi srčnih
argentinskih Slovencev.jpg

Obisk ene manjših osnovnih
šol v San Martinu.jpg

Otroški muzikal Ledeno
kraljestvo v Slovenski
hiši.jpg